

БОРОТЬБА НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ ЗА ВИЗНАННЯ БІЙЦІВ ОУН-УПА УЧАСНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ

У статті висвітлено позицію Народного Руху України щодо права ветеранів ОУН-УПА на визнання своїх громадянських прав та історичну справедливість. Показано, які зусилля здійснював НРУ на виконання своїх програмних положень, спрямованих на зрівняння у правах ветеранів ОУН-УПА із ветеранами Червоної Армії.

Ключові слова: Народний Рух України, ОУН-УПА, ветеран, Закон, право.

В статье освещается позиция Народного Руха Украины касательно права ветеранов ОУН-УПА на признание своих гражданских прав и историческую справедливость. Показано, какие усилия совершал НРУ ради выполнения своих программных положений, направленных на уравнение в правах ветеранов ОУН-УПА с ветеранами советских войск.

Ключевые слова: Народный Рух Украины, ОУН-УПА, ветеран, Закон, право.

In this article the position of the Narodny Rukch of Ukraine in case of OUN-UPA Fighters' rights to the recognition of their citizen rights and historical justice is showed. The author showed the efforts which the Narodny Rukch of Ukraine made for realization it's program principles directed on equality of OUN-UPA fighters and Soviet fighters in their citizen rights.

Key words: the Narodny Rukch of Ukraine, the OUN-UPA, fighter, law, rights.

Тема Другої світової війни відноситься до найбільш політизованих і контраверсійних. Адже коли мова йде про ті чи інші події, що її стосуються, дискусія рідко буває суто науковою. Ми можемо без перебільшення констатувати: найчастіше розмова переходить у політичну площину. Цим пояснюється актуальність теми: необхідність всебічного і всеохоплюючого вивчення з метою виведення її з політичної площини до суто історичної. Не бажаю нікого образити, але мушу сказати, що занадто багато часу наші політики і чиновники борсаються у минулому. Історія тоді слугує сучасності і майбутньому, коли вона чомусь вчить. Як давньоримський бог Янус, що має два обличчя – одне повернуте назад, у минуле, щоб не забувати його і вчитися на тому досвіді, друге повернуте вперед, і дивиться в майбутнє. Занадто велика політизація накриває ковдру на лице, що дивиться у майбутнє, а це призводить до того, що ми бачимо лише минуле.

Перед українським суспільством зараз постає завдання перезавантажити свідомість, розставити всі крапки над «і», віднайти власну ідентичність. Для цього необхідне переосмислення минулого, а воно неможливе без об'єктивного аналізу подій.

Статус ветеранів ОУН-УПА – одне з найбільш важких питань. Суспільство й досі не пододало стереотипів щодо ідеології і діяльності цих організацій. Ми будемо демократичну країну (принаймні, ми про це говоримо), а суспільство, в якому одна частина громадян має всі права, а друга цих прав позбавлена,

не може називатися демократичним, а така держава, де визнаються права одних, і нехтують правами інших, не може бути правовою. Ми можемо погоджуватися із ідеологією і діяльністю ОУН-УПА, можемо не погоджуватися, але ми маємо пам'ятати, що ознака демократії – це визнання права іншого мати свою думку і відстоювати свої права. «Мені не подобається те, що ви кажете, але я ладен віддати життя за те, щоб ви мали можливість висловлювати свою позицію», – цей вислів А. де Токвілля став девізом демократів світу.

Безперечно, тема ОУН-УПА не могла не зацікавити дослідників. Серед них назвемо С. В. Кульчицького [13], О. С. Лисенка, О. В. Марушенка [11], В. Ф. Деревінського [5], Ю. І. Шаповала [22], Г. І. Гончарука, О. Ю. Нагайцева [4]. Але у більшості випадків вони вивчали безпосередньо діяльність ОУН-УПА.

Актуальність вивчення діяльності ОУН-УПА зумовлюється, з одного боку, науковим фактором – адже наука – це пошук істини, з іншого боку, вони зумовлюються політичним фактором, тобто, це є виклик суспільству з метою визначення, чи готові українці до ведення дискусій і до демократії взагалі. Визнання статусу ветеранів ОУН-УПА і покликано виявити, наскільки толерантне наше суспільство. У цьому ключі актуальним є вивчення позицій різних політичних партій, зокрема Народного Руху України. Завдання даної статті – дослідити, чи здійснював НРУ заходи, спрямовані на визнання статусу ветеранів ОУН-УПА, і яких успіхів в цьому він зміг досягти.

У Програмі НРУ новітньої редакції, прийнятій на XI Всеукраїнських Зборах, які відбулися 5-6 травня 2001 року, вказано, що «Рух наполягає на прийнятті Закону «Про жертви більшовицьких та комуністичних репресій», який би встановив статус потерпілих від комуно-тоталітарної системи на рівні статусу жертв нацистських репресій; на встановленні соціальної справедливості щодо воїнів Української Повстанської Армії, учасників підпілля Організації українських націоналістів, політичних в'язнів, депортованих» [14].

Ми можемо виокремити 3 головні напрямки діяльності Народного Руху України, спрямованої на визнання ролі ОУН-УПА в боротьбі за українську незалежність та перезавантаження суспільної свідомості:

1. освітній напрямок – проведення заходів, що мають просвітницькі задачі;
2. суспільно-політичний напрямок – масові акції, проведені з метою виникнення резонансу в суспільстві, різноманітні велелюдні заходи;
3. парламентський – боротьба за законодавче вирішення проблеми.

До першого напрямку віднесемо проведення Народним Рухом України «круглих столів» та участь у них, організація лекцій, семінарів, сприяння публікації наукової та публіцистичної літератури про діяльність ОУН-УПА. На офіційному сайті НРУ неодноразово публікувались статті історичного характеру про діяльність УПА, біографії діячів ОУН-УПА, аналітичні матеріали, документи, тези виступів рухівців на конференціях, «круглих столах» тощо. Наприклад, стаття А. Камінського «УПА – з погляду міжнародного права» (опублікована 23.11.2005), в якій автор доводив легітимність УПА [9].

Наприкінці жовтня 2004 року в Києві відбувся круглий стіл на тему: «Примирення українських вояків, які були в арміях різних країн», у якому взяв участь Г. Удовенко. У своєму виступі він зазначав, зокрема, що матеріали Робочої групи (завершила роботу у квітні 2004 року), мають розвіяти безліч міфів, існуючих навколо ОУН-УПА. Серед них такі: як «ніби-то виконання функцій «фашистських наймитів», розправи над мирним населенням, бандитизм» тощо [3].

Другий напрямок – масові заходи Народного Руху України. До них відносяться: народні зібрання, віче, мітинги, відкриття пам'ятників, музеїв тощо. Було відкрито кілька пам'ятників, переважно в західних областях.

Нарешті, третій напрямок діяльності – зусилля народних депутатів від НРУ у Верховній Раді. Г. Удовенко закликав перейти від спекуляції навколо питання визнання ОУН-УПА воюючою стороною під час Другої світової війни до реального законодавчого вирішення цієї проблеми. НРУ неодноразово оприлюднював заяви, в яких зазначав, що невизнання ОУН-УПА учасниками бойових дій у Другій світовій війні не суперечило сучасним нормам міжнародного права. НРУ вимагав від уряду офіційного визначення позиції щодо діяльності ОУН-УПА та від Верховної Ради України прийняття відповідних законів, які б забезпечували воїнам ОУН-УПА гідні права в Україні і відновлення справедливості у відношенні до них [8].

У липні 2002 року три народних депутати НРУ у складі фракції «Наша Україна» Богдан Костинюк, Іван Стойко і Ярослав Кендзьор подали на реєстрацію до Секретаріату Верховної Ради закон про відновлення історичної справедливості у боротьбі за свободу і незалежність української держави, де пропонувалося абсолютно об'єктивно і чесно оцінити роль Української Повстанської Армії в історії України і в справі здобуття незалежності [18]. Цей законопроект відхилила парламентська більшість, як і пропозицію депутата Івано-Франківської обласної ради щодо законодавчого врегулювання встановлення додаткових гарантій соціального захисту окремої категорії громадян – вояків ОУН-УПА, передбачивши зміни до ст. 6 Закону України про статус ветеранів війни, їх соціального захисту і визнавши їх учасниками змагань за волю і незалежність України.

У заяві від 14 жовтня 2005 року НРУ вимагав: на поточній сесії Верховної Ради розглянути законопроект про визнання ветеранів УПА учасниками національно-визвольної боротьби українського народу за незалежність, тобто визнати їх історичний статус; передбачити виділення у Державному бюджеті 2006 року коштів на вирішення соціальних проблем ветеранів УПА; активізувати роботу Урядової комісії з вивчення Української повстанської армії [7].

Президент України В. Ющенко уперше за роки незалежності намагався ввести традицію вшанування вояків УПА на державному рівні, підписавши для цього низку відповідних указів. Тисячі людей з усіх куточків України взяли участь у святкуванні 65-річчя УПА в Києві. 2 жовтня 2007 року В. Ющенко присвоїв звання «Герой України» з удостоєнням ордена Держави Роману Шухевичу – головному командирові Української повстанської армії у 1942-1950 роках, генерал-хорунжому (помертвено) [21].

НРУ підготував проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (щодо уточнення кола осіб, що визначаються учасниками бойових дій та інвалідами війни та щодо воїнів Української Повстанської Армії) [16, с. 37]. 23 січня 2008 року у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону про визнання Української Повстанської Армії воюючою стороною у Другій світовій війні. Автори законопроекту – рухівці Іван Стойко, Роман Ткач і Ярослав Кендзьор [20, с. 60].

Не чекаючи зрушень з боку держави, НРУ турбувався про відновлення історичної справедливості самостійно. Так, він присвоював воїнам УПА вищу відзнаку Народного Руху України «За заслуги перед українським народом» [16, с. 145-149].

15 жовтня 2005 року в Києві представниками кількох політичних партій і громадських об'єднань проводився марш воїнів УПА. Спілка офіцерів України, Всеукраїнське об'єднання ветеранів, Всеукраїнське братство ОУН-УПА, козацькі організації планували відзначити свято Покрови Пресвятої Богородиці, День українського козацтва та 63 річницю створення Української Повстанської Армії, залучивши до масових заходів 2 тисячі осіб. На цей же день Прогресивна соціалістична партія, Комуністична партія, Всеукраїнська організація «Союз православних громадян України» та кілька інших громадських

організації переважно лівого спрямування намітили проведення демонстрації та мітингу під гаслами «Захистимо радянських воїнів-визволителів!» та «Ні – реабілітації ОУН-УПА та їх маршруту по Хрещатику». Заявлена кількість учасників – 6 тисяч осіб [19]. В той же день відбулися сутички і бійки між демонстрантами. Це свідчить про відсутність політичної культури в середовищі лідерів українських партій. За оцінкою самих рухівців, «це була нахабна безсоромна анти-українська вакханалія» («Безкарна українофобія у центрі Києва» від 16 жовтня 2005 року) [1].

Спротив визнанню статусу воїнів ОУН-УПА поширився і в регіонах. Так, велике обурення рухівців, як і представників інших націонал-демократичних сил, викликала у листопаді 2006 року ініціатива депутата Харківської облради Л. Стрижка про демонтаж Каменю УПА в центрі міста, яку самі рухівці охрестили як прояв «ненависті до українського народу» [12]. На жаль, рухівцям не вдалося відстояти пам'ятник, і його було демонтовано (80 депутатів міської ради проголосували «за», троє – «проти») [6].

Природно, ще більше обурення рухівців викликала акція забороненого в Україні Євразійського союзу молоді. У жовтні 2007 року на найвищій точці України – Говерлі – невідомі понівечили державний герб, поставивши натомість емблему своєї організації в знак протесту проти присвоєння Р. Шухевичу звання і легалізації ОУН-УПА [23].

Окремо маємо сказати про розвінчання міфів про ОУН-УПА, які оприлюднювали рухівці. Це: міф про засудження ОУН на Нюрнберзькому процесі [10]. Починаючи з 2007 року, СБУ ініціювала публікації документів про ОУН-УПА, в тому числі й тих, в яких розкриваються провокації, до яких вдавалися органи НКВД [17]. Принагідно буде зазначити, що Народний Рух України засуджував як Гітлера, так і Сталіна, вважаючи їх злочинцями проти людства одного пошибу.

До позитивних досягнень НРУ віднесемо реалізацію ініціативи рухівців щодо доплати до пенсії репресованим і воїнам УПА в Чернівецькій області. На Буковині прийнято рішення, згідно з яким з червня 2008 року політрепресованим та ветеранам ОУН-УПА влада до пенсії доплачує по 60 гривень [15]. Це, звісно, незначна сума, враховуючи економічні реалії, але тенденція позитивна.

Висновок: констатуємо, що Народному Рухові України, попри всі зусилля і підтримку інших сил національно-демократичного, політичного спрямування, не вдалося провести у парламенті законопроект, спрямований на зрівняння у правах ветеранів ОУН-УПА із ветеранами радянських військ. Щодо подальших досліджень, перспективними є вивчення генетичних зв'язків між ідеологіями Народного Руху України та інтегральним націоналізмом, а також, детальніше висвітлення діяльності крайових організацій НРУ стосовно зазначеного питання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безкарна українофобія у центрі Києва» від 16 жовтня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nru.org.ua.
2. Визнання ОУН-УПА воюючою стороною на порядку денному політичного життя України // Вісник Руху. Інформаційно-аналітичний бюлетень Народного Руху України. – 2002. – № 5. – С. 3.
3. Геннадій Удовенко: «9 Травня має стати святом, яке не буде розмежовувати ветеранів та суспільство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nru.org.ua>.
4. Гончарук Г. И. Украинские повстанцы в советских литературе и документах / Г. И. Гончарук, А. Е. Нагайцев. – Одесса : Астропринт, 2004. – 344 с.
5. Деревінський В. Ставлення ОУН(Б) і УПА до сусідніх народів та національних меншин. НАН України. Інститут історії України / В. Деревінський. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2006. – 148 с.
6. Добкін не хоче йти у відставку і нищить пам'ятник УПА [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nru.org.ua>
7. Заява Центрального Проводу НРУ про визнання ОУН-УПА учасниками бойових дій у другій Світовій війні // Провісники свободи, державності і демократії: Документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К. : Інститут історії України НАН України, 2009. – С. 347.
8. Заява Народного Руху України з нагоди 63-ї річниці утворення Української повстанської армії // Провісники свободи, державності і демократії: Документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України. – К. : Інститут історії України НАН України, 2009. – С. 382–383.
9. Камінський А. УПА – з погляду міжнародного права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nru.org.ua.
10. Левицька Г. Нові рецидиви старої хвороби посла РФ [Електронний ресурс] / Г. Левицька. – Режим доступу : <http://www.nru.org.ua>.
11. Лисенко О. С. Організація Українських Націоналістів та Українська Повстанська Армія: Бібліогр. покажч. публ. 1998–2002. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2002. – 200 с.
12. Михайлович І.В. Українофобія – хвороба окупантів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nru.org.ua.
13. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси / НАН України; Інститут історії України / С. В. Кульчицький (відп. ред.). – К. : Наукова думка, 2005. – 495 с.
14. Програма Народного Руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nru.org.ua/print/?id=10&t=program>.
15. Репресованим і ветеранам ОУН-УПА доплачуватимуть по 60 грн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nru.org.ua.
16. Рішення керівних органів Народного Руху України (ухвали, заяви, звернення). Січень – грудень 2007 року. – Київ, 2008. – 166 с.
17. СБУ оприлюднила факти компрометації бійців ОУН-УПА чекістами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nru.org.ua.
18. Стенограма засідань I сесії Верховної Ради IV скликання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://static.rada.gov.ua/zakon/sk14/1session/STENOGR>.
19. Стенограма засідань VIII сесії Верховної Ради IV скликання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://static.rada.gov.ua/zakon/sk14/8session/STENOGR>.
20. Сушко Р. Хроніка Народного Руху України. 20 років боротьби і перемог / Р. Сушко, І. Ольховський. – 1989-2009. – Київ, 2009. – 68 с.

21. Указ Президента України № 965/2007 Про присвоєння Р. Шухевичу звання Герой України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/965/2007>.
22. Шаповал Ю. ОУН і УПА на терені Польщі (1944-1947 рр.) / Ю. Шаповал. – К. : Інститут історії України НАН України, 2000. – 240 с.
23. Шиміна І. Героїв не хочуть [Електронний ресурс] / І. Шиміна. – Режим доступу : www.ngu.org.ua.

Рецензенти: Гончарук Г. І., д.і.н., проф.;
Котляр Ю. В., д.і.н., проф.

© Кучерук М. С., 2012

Дата надходження статті до редколегії 08.10.2012 р.

КУЧЕРУК Марина Сергіївна (1986 р. н.). У 2008 р. закінчила історичний факультет Одеського національного університету ім. І. І.Мечникова. Старший викладач кафедри історії та етнографії України Одеського національного політехнічного університету.

Коло наукових інтересів: діяльність Народного Руху України.